

Bemærkninger om Vedelspang-Stenenes Tid.

Af

Ludv. Wimmer.

(Meddelte i Mødet d. 21. April 1893.)

I det nylig udkomne Hæfte af Anzeiger für Deutsches Alterthum XIX, 1 har Professor Hermann Möller S. 11—32 skrevet en lang og indgaaende Anmeldelse af min Afhandling om 'Sønderjyllands historiske Runemindesmærker' i Universitetets Festskrift i Anledning af Kongeparrets Guldbryllup. Anmeldelsen bærer helt igennem Vidne om sin Forfatters Lærdom og Grundighed, og det har naturligvis glædet mig, at Prof. M. paa næsten alle Punkter har kunnet slutte sig til mine Udviklinger. Det er egenlig kun for et enkelt — tilsyneladende maaske temmelig uvæsenligt — Punkts Vedkommende, at han har ment at maatte hævde en Opfattelse, der afviger fra min. Dette Punkt er imidlertid for mig af saa stor Vigtighed, at jeg har ansét det for nødvendigt strax at imødegaa min ærede Kollega.

Prof. Möllers Indvendinger gælder den Tidsbestemmelse, som jeg har ment at kunne fastsætte for de to Vedelspang-Stene, der er rejste af «Asfrid efter hendes og Gnuvas Søn Sigtrygg». Bægge Stene er efter min Mening samtidige og maa henføres til Midten af det 10de Aarh.

Ved Hjælp af de nævnte Indskrifter smigrede jeg mig med at have anvist den længe miskendte 'Kong' Gnuva den — efter min Mening ret beskedne — Plads, der tilkommer ham i

Danmarks Historie. Jeg nærede og nærer nemlig ingen Tvivl om, at Runestenenes Gnúpa er identisk 1) med den Gnúpa, som Gorm den gamle ifølge Olav Tryggvesöns større Saga overvandt og fældede, 2) med 'Danernes Konge Chnuba', som Henrik I efter Widukinds Beretning Aar 934 overvandt og tvang til Daaben, og 3) med den 'Chnob', der hos Adam af Bremen i Henhold til Sven Estridsöns Fortælling nævnes som en Søn af den svenske Høvding Olaph, der med Vaabenmagt underlagde sig Danmark.

I Modsætning hertil mener Prof. M., at Vedelspang-Stenenes Gnúpa kun kan være identisk med Adams 'Chnob', hvorimod Widukinds Chnuba og Gnúpa i Olav Tryggvesöns Saga er en anden og senere Konge af dette Navn. Vi faar altsaa efter Prof. M.'s Fremstilling en Gnupa I, der har hersket i Danmark for Gorm den gamle, og mellem hans Efterkommere en Gnupa II, der blev fældet af Gorm den gamle.

Medens jeg var glad ved at kunne berige Historien med en enkelt Gnupa, som tilmed efter min Mening kun var en fremmed Erobrer, der havde bemægtiget sig en lille Del af Danmarks Rige, hvor han opkastede sig til 'Konge', som altsaa i Virkeligheden slet ikke kan faa Plads i den danske Kongerække, har Prof. M. gjort et ganske anderledes stort Fund, idet baade hans Gnupa I og Gnupa II med rette kan hævde deres Plads inden for den danske Kongerække.

Jeg skal ikke nægte, at jeg ved at læse Prof. M.'s Fremstilling følte mig henflyttet til de med Konger ødsle Tider i den nordiske Historieskrivning, som skænkede os de forskellige Odiner, Karler o. s. v. o. s. v., og jeg maa tilstaa, at jeg saa langt fra er bleven overbevist om Tilværelsen af de to Gnupaer, at jeg tvært imod af al Ævne vil søge atter at udvise dem af Historien, hvor jeg haaber, at de aldrig nogensinde vil faa fast Fod.

Ifølge min Fremstilling, der er bygget paa Kombination af Indskrifterne med de skrevne historiske Kilder, har den svenske

Høvding Olav i Begyndelsen af det 10de Aarh. i Gorm den gamles Dage sat sig fast i Egnen om Hedeby, hvor han og hans Slægt i et længere Tidsrum opkastede sig til Herskere med Navn af 'Konger'. Olavs Søn Gnupa, der havde ægtet den sønderjyske Jarl Odinkars Datter Asfrid, følger sin Fader i Regeringen, og hans Magt voxer saaledes, at han overmodig truer sine Naboer baade mod Syd og Nord. Han blev dog snart ydmyget: Henrik I overvinder ham 934 og tvinger ham til at lade sig døbe. Da han senere, efter at have sluttet Forlig med Saxerne, søger at udbrede sit Herredømme videre over Danmark, drager Gorm imod ham, overvinder og fælder ham. Gnupas Enke Asfrid og deres Søn Sigtrygg styrer endnu Riget nogle Aar efter hans Død, indtil Harald omtr. 950 fælder Sigtrygg, til hvis Minde Moderen rejser de tvende Runestene.

Prof. M. kan ikke bringe min Fremstilling i Samklang med Adams Beretning, og i ubetinget Tillid til denne Hjemmelsmands Ord hævder han, at Olavs og hans Sønners Regering i Danmark maa ligge forud for Gorm den gamles Tid; ti Adam fortæller disse Begivenheder, før end han taler om Gorm. Adam meddeler heller ikke, at Gorm har fældet Gnupa, og at Harald har fældet Sigtrygg. Om denne sidste har han tvært imod en helt anden Beretning: *cumque parvo tempore regnasset, eum Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia privavit regno.* «Über diese worte sagt Wimmer nichts», tilføjer Professor M. Jeg skal strax komme tilbage hertil, da det er mig en Glæde nu at faa Lejlighed til at udfylde dette Hul i min Afhandling.

Prof. M. fortsætter (S. 21): «Wenn Olafs sohn durch Gorm und Sigerich durch Harald überwunden und getödet worden wäre, dann hätte könig Sven diese ruhmestaten seiner allgemein bekannten ahnen vor allem im gedächtnisse festgehalten. es ist schlechterdings unmöglich, dass er oder die tradition des dän. königshauses, die aus seinem munde spricht, diese taten verwechselt haben sollte mit dem erfolgreichen einfall eines 'Hardegon, filius Suein' aus Norwegen».

Naar man imidlertid betænker, i hvilke 'umulige' Udeladelser, Fejl og Misforstaaelser Adam gör sig skyldig, vækker det unægtelig min allerhøjeste Forbavselse, at nogen i vore Dage tror at kunne opføre en sikker historisk Bygning med Adams Beretninger som Grundvold. Hvorledes Adam behandler Sven Estridsöns Meddelelser, faar vi netop et godt Indblik i, naar vi hører, at han ikke i to Kapitler lige efter hinanden kan fortælle de samme Begivenheder éns. I I, 50 har han nemlig hørt af Sven Estridsön, at den folkekære 'Heiligo' efterfulgtes af den svenske Erobrer Olaph, som havde mange Sønner, af hvilke Chnob og Gurd fulgte ham i Regeringen; men I, 54 lader han den samme Kong Sven fortælle, at den svenske Høvding Olaph, der regerede i Danmark med sine Sønner, efterfulgtes af Sigerich. Da Sigerich havde regeret en kort Tid, berøvede 'Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia' ham Riget. Hvilken Værdi Adam selv tillægger disse forvirrede og selvmodsigende Beretninger, synes mig klart at fremgaa af de Ord, han umiddelbart efter tilføjer: «Det er usikkert, om af saa mange danske Konger eller rettere Tyranner nogle har regeret samtidig, eller den ene har levet kort Tid efter den anden».

Adam har paa de nævnte Steder efter Sven Estridsöns Meddelelse anført en Række Navne paa 'Konger', om hvilke han i Virkeligheden intet véd, og for hvilke han heller ikke har anden Interesse end den, der udtales i hans følgende Sætning: «det maa være nok for os at vide, at de endnu alle var Hedninger». Medens han I, 50 uden videre fortæller, at Chnob og Gurd efterfulgte Olaph, lader han I, 54 Olaph regere sammen med Sønnerne og efterfølges af Sigerich; og han aner ikke, at Sigerich (Sigtrygg) er Gnupas Søn og Olavs Sønnesøn, hvad jo først Vedelspang-Stenene ganske uventet har lært os. Dette bør dog ikke vække vor Forundring. Ti det er jo en bekendt Sag, at ingen historisk Forfatter i højere Grad end Adam trænger til Kontrol, og at han ikke kan bruges som

paalidelig Kilde for dansk Historie, vil enhver Historiker sikkert give mig Ret i. Lige over for Prof. M. maa jeg dog paa ny fremhæve denne Kendsgærning, da han synes at have en ganske anden Opfattelse af Adams Troværdighed. Prof. M. betænker sig ikke engang paa som utvivlsom historisk Kendsgærning at fastslaa følgende Sætning: «Nach Olafs tode übernahm jedesfalls sein sohn Gnupa die regierung der halbinsel und dazu vielleicht Fünens, dessen bruder Gyrd also Schonen und Seeland mit zubehör» (S. 23). Det er, som saa jeg det danske «Øst- og Vestrige» atter dukke frem af fjærne Taager. Men det maa ikke glemmes, at dette Stykke 'Historie' er Prof. M.s frie Bearbejdelse af Adam I, 50. Det hele, men særlig Ordene «jedesfalls» og «also» afgiver, synes det mig, slaaende Prøver paa Prof. M.s historiske Methode.

For mig stiller Sagen sig ganske anderledes. Adams Upaalidelighed som historisk Kilde er i mine Öjne saa stor, at jeg vanskelig vilde tro paa en eneste Sætning hos ham, naar den ikke ad andre Veje kan kontrolleres og berigtiges. Det er netop det, jeg i min Afhandling har forsøgt med Hensyn til Beretningerne om Olav og hans Efterfølgere. Hvis disse 'Konger' virkelig havde regeret i Danmark för Gorm og Harald, har Adam selvfølgelig givet dem en rigtig Plads ved at nævne dem, för end der endnu er Tale om Gorm. Men hvilken anden Plads skulde han vel give dem, hvis de, hvad jeg mener, ikke har været danske Konger, men fremmede Erobrere, der paa Gorms og Haralds Tid herskede over et lille Stykke af Danmarks Rige, nemlig Egnen om Hedeby, Erobrere, om hvem Adam i Virkeligheden slet intet vidste, og om hvem han derfor heller ikke har andet at meddele end deres Navne i saa forvansket Skikkelse, at vi ikke vilde genkende dem, naar vi ikke ved Hjælp af andre Kilder kunde rette Fejlene? Sven Estridsön har naturligvis meddelt Adam disse Navne i umiddelbar Forbindelse med hvad han berettede om Gorm og hans Efterfølgere. Men fra Gorm stod den danske Kongerække jo fast; her kunde

Adam da ikke faa Plads til Olav og Gnupa, da han slet ikke vidste, at de havde haft noget Sammenstød med Gorm. Han satte dem derfor og maatte nødvendigvis sætte dem før den samtidige danske Konge Gorm. Men Adam véd ikke, siger Prof. M., at Gorm har fældet Gnupa, og en saadan Bedrift af en af sine Forfædre vilde Sven Estridsön selvfølgelig have bevaret i Erindringen og have meddelt Adam. For Sven Estridsöns Vedkommende kan jeg gjerne indrømme Muligheden heraf — netop fordi jeg kender Adam saa godt. Hvis Sven Estridsön virkelig havde fortalt ham, at Gorm havde udført en saadan Bedrift, tvivler jeg nemlig ikke om, at Adam med sin bekendte Sandhedskærlighed ganske simpelt vilde have fortiet det. Det kunde nemlig aldrig falde ham ind at sige noget godt om den Gorm, som han hadede med sit kristne Hjertes hele Inderlighed, hvem han som bekendt med Fordrejelse af hans Navn kalder «den grusomme 'Orm'» (*crudelissimus vermis*). Desuden har Gorm jo efter Prof. M.s egen Mening fældet Gnupa II; men om denne Bedrift véd Adam lige saa lidt som om Gnupa I's Død.

Prof. M. har imidlertid endnu en Hovedindvending mod mig. Medens jeg nemlig, støttet paa Runestenene (Vedelspang-Stenene og den store Jællinge-Sten), lader Harald fælde Gnupas Sön Sigtrygg omtr. 950, har Adam en positiv Meddelelse, som efter Prof. M.s Mening slet ikke kan forenes hermed, idet han fortæller om Sigtrygg (hos ham Sigerich): *cumque parvo tempore regnasset, eum Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia privavit regno.* Prof. M. bebrejder mig S. 21 og i stærkere Ord S. 19, at jeg ikke har sagt noget om denne betydningsfulde Sætning. Ganske vist har jeg i min Afhandling ikke udtalt mig direkte om disse Ord hos Adam. Men jeg har selv (S. 30) anført dem, og hvilken Betydning jeg har lagt i dem, fremgaar jo klart af min Afhandling, idet jeg S. 35 siger, at «det omtr. 950 lykkedes Harald Blaataand at fælde Sigtrygg.» Jeg har altsaa henregnet Adams Fortælling om

'Hardegon' til en af de utallige Fejl og Misforstaaelser, hvoraf det vrimler i hans Værk, og jeg har i Modsætning til Prof. M. tillagt den saa ringe Betydning, at jeg ansaa det for ganske overflødig at spilde mange Ord paa den. Ti baade mange og unyttige vilde Ordene blive, da Adams Meddelelse netop er af den Beskaffenhed, at den efter min Overbevisning aldrig nogensinde vil kunne klares paa tilfredsstillende Maade, naar man ikke, som jeg har gjort, dristig overhugger Knuden. At jeg i min Afhandling ikke har talt om Adams «Hardegon o. s. v.» betyder nemlig ingenlunde det samme, som at jeg ikke har underkastet hele dette Spørgsmaal den grundigste Overvejelse, og jeg skal for at bevise dette betro Prof. M. en Hemmelighed.

Den Anledning, i hvilken mit Skrift var forfattet, gjorde mig det naturligvis til Pligt mere end ellers at have Opmærksomheden henvendt paa Formen. Men mange Anmærkninger, mange vidtsvævende Undersøgelser, der kun staar i løsere Forbindelse med Hovedemnet, svækker som bekendt Helhedsindtrykket. Megen 'Lærdom', som fandtes i mit første Udkast, skar jeg derfor med let Hjærte bort under den endelige Udarbejdelse, idet jeg ansaa det for bedre at give Læserne Resultaterne — efter min Overbevisning naturligvis de sikre Resultater — af mine Undersøgelser, end at føre dem ind i mit Værksted og lade dem blive Vidne til alle de Tvivl, der maatte løses, alle de Vanskeligheder, der maatte besejres, før end Resultaterne forelaa fuldtfærdige.

Nu havde jeg virkelig ogsaa fra først af i min Afhandling S. 35 efter Ordene «han vandt sig hele Danmark» i Henhold til god gammel filologisk Tradition under Texten tilføjet en 'lærd' Note af følgende Indhold:

«Mange vil vistnok ved første Øjekast synes, at den ovenfor givne Fremstilling staar i uløselig Strid med Adam af Bremens Ord om «Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia», der berøvede 'Sigerich' Riget, efter at han havde regeret en kort Tid (sé foran S. 30). Adams Beret-

ning hører jo imidlertid til de mange Urigtigheder hos ham, der i hvert Fald maa underkastes Rettelse. Spørgsmaalet er først og fremmest, hvilket Navn der skjuler sig i det umulige 'Hardegon'. Her er naturligvis en vid Mark for Fantasien, og en sikker Afgørelse vil næppe nogen-sinde kunne træffes. Naar man stiller sig klart for Öje Adams Mangel paa Ævne til baade at opfatte og fremstille de historiske Begivenheder, føler jeg dog lige over for denne Forfatter ikke nogen særdeles stor Betænkelighed ved at erklære hans «Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia» for en ved en Række Fejl og Misforstaaelser fremkommen Forvanskning netop af Harald Blaatand — Hardegon er da Forvanskning af Haraldus (Haroldus), filius Suein er Misforstaaelse for pater Suein, idet Adam ikke har opfattet, at Talen i Virkeligheden var om Harald Blaatand og Sven Tjugeskæg, og i 'veniens a Nortmannia' finder jeg en af Adam slet ikke forstaaet Hentydning til Haralds Norgestog, hvorom jo ogsaa Jællinge-Stenen vidner. Men jeg indrømmer selvfølgelig, at alt dette er dristigt, og at det i Virkeligheden er at overhugge den Knude, som jeg ikke paa anden Maade sér mig istand til at løse. Jeg skynder mig ogsaa at tilføje, at det kun lige over for en Forfatter som Adam kunde falde mig ind at benytte denne Methode. Kan det imidlertid lykkes en Historiker, hvad jeg dog meget tvivler paa, at give en slaaende Forklaring af «Hardegon, filius Suein, veniens a Nortmannia» som en fra Harald Blaatand forskellig norsk Høvding, der overvandt Sigtrygg og bemægtigede sig hans Rige, skal jeg gerne bøje mig derfor. Man vil let sé, at min Fremstilling i saa Fald kun i et enkelt temmelig uvæsentligt Punkt vil blive modificeret, idet nemlig den norske Høvding N. N. maa indsættes i Steden for Harald som Sigtryggs Overvinder; men Harald har da kort Tid efter

atter sejret over Normanden, og til hans, ikke til Sigtryggs Overvindelse sigter da Ordene paa Jællinge-Stenen.»

Naar jeg ved den endelige Redaktion af min Afhandling lod denne Note falde bort, var Grunden først og fremmest den, at jeg ikke kunde bringe det over mit Hjærte paa det nævnte Sted i Afhandlingen at afbryde Fremstillingen ved en saadan Anmærkning, som jo egenlig kun vilde give Læseren den efter min Mening ret overflødige Oplysning, at jeg havde overvejet Sagen, för end jeg skrev om den, men som i Virkeligheden ikke vilde bringe Undersøgelsen et Fjed videre, som jo heller ikke kunde have friet mig for Prof. M.s Dadel, skönt denne da vel havde faaet en anden Form. I Steden för at Prof. M. nu siger: «über diese worte sagt W. nichts», vilde han rime­ligvis i Tilknytning til Noten have formuleret sin Indvending omtrent saaledes: «Rigtignök mener W. (S. 35 Not.), at Adams Hardegon er en Forvanskning af Haraldus (Haroldus); men denne Antagelse synes mig dog saa dristig o. s. v. Langt snarere o. s. v.» Jeg nærede ingen Tvivl om, at enhver Historiker, som i Fremtiden optog dette uløselige, men netop derfor saare interessante Spörqsmaal til fornyet Overvejelse, ifølge en den menneskelige Natur iboende Trang ogsaa let vilde komme til et nyt Resultat, som for ham naturligvis alene havde Sand­synlighedens Præg.

Dette altsaa til Forklaring af min Forstaaelse af Adams Beretning om Olavs og hans Efterfølgeres Regering i Danmark.

Foruden Adams Beretning har Prof. M. ogsaa en anden — tör jeg kalde det indre — Grund til at erklære sig uenig med mig. «Ich vermag mir auch nicht», siger Prof. M. S. 21, «mit W. die beiden königinnen Asfrid und Thyrví neben einander zu denken. der landstrich nördlich vom Dannevirke würde für beide frauen zu eng sein. statt des edlen 'wettstreits' (W. s. 34) wäre es wol eher ein tötlicher hass gewesen, der die beiden frauen gegen einander beseelt und zu taten ange­spornt hätte. aber Asfrid und Thyrví sind gar nicht gleichzeitig

in demselben landstrich gebietend aufgetreten.» Jeg maa tilstaa, at jeg aldeles ikke begriber, hvorledes Prof. M. kan rette disse Bemærkninger som Indvending mod min Fremstilling. For det første maa jeg nemlig anke over, at Prof. M. indsmugler et lille Ord, som helt forandrer min Mening. Om den 'ædle' Kæppestrid mellem Asfrid og Tyre Danebod har jeg jo ikke sagt et Ord, men netop ligesom Prof. M. fremhævet, at det var en Kamp paa Liv og Død mellem de to Dronninger (S. 34 øverst). Og den Forlegenhed, som Prof. M. kommer i, fordi han ikke kan tænke sig Asfrid og Tyre ved Siden af hinanden, da Landstrækningen nord for Danevirke vilde være for lille til at rumme dem bægge, er en Sag, som heller ikke vedkommer mig, da den Urimelighed aldrig har foresvævet mig, at Asfrid og Tyre delte Landstrækningen nord for Danevirke. At Tyre og Gorm havde deres Kongestol i Jællinge, véd vi jo alle, og at Asfrid med sin Mand og Søn herskede i Eggen om Hedeby, viser Vedelspang-Stenene. Men mellem Jællinge og Hedeby var der sandelig Plads nok ikke blot for Asfrid og Tyre selv til at røre sig, men ogsaa for de Hære, som de sendte mod hinanden for at afgøre, hvem af dem der skulde være Dronning over hele Danmark.

Hverken i Adams Beretninger eller i selve Forholdenes Natur finder jeg da noget, som kan rokke den historiske Fremstilling, jeg har givet af disse Begivenheder. Tvært imod synes den indre Sandsynlighed mig at tale saa stærkt til dens Fordel, at jeg kun yderligere er bleven bestyrket i Troen paa dens Rigtighed efter at have læst Prof. M.s Indvendinger.

Jeg ansér det derfor ogsaa for ganske overflødigt at komme ind paa en nærmere Kritik af den Skildring, som Prof. M. S. 22 ff. giver af Danmarks Historie for Gorm den gamles Tid, og hvor den ene skønne Formodning stilles og efter Sagens Natur maa stilles ved Siden af den anden, for at der af dem alle til Slutning kan opføres en Bygning, som blot har den

Mangel, at den fuldstændig svæver i Luften og derfor vil falde sammen, saa snart en ny Bygmester begynder at røre ved den. Jeg føler hverken Lyst eller Trang til at følge Forfatteren paa disse vildsomme Veje, hvor jeg ikke trøster mig til at finde den Ariadnetraad, som atter kunde lede mig ud af Labyrinten; og der er fra mit Standpunkt ikke mindste Grund til at komme nærmere ind paa alle disse — jeg vil sige fortvivlede — Undersøgelser, da Hovedbeviset for min Opfattelses Rigtighed og mod Prof. M.s ikke skal søges i de gamle Krønikers forvirrede Meddelelser, men hviler paa en sikrere Grund, nemlig de samtidige Monumenters uforvanskede og netop derfor uforkastelige Vidnesbyrd. Af runologiske og sproglige Grunde maa jeg nemlig bestemt fastholde min egen og modsige Prof. M.s Opfattelse af Vedelsspang-Stenenes Tid.

Prof. M. ender sin Anmeldelse med følgende Ord: «es wird richtiger sein, die angenommene chronologie der denkmäler nach der richtiger gedeuteten geschichtlichen überlieferung ein wenig zu verschieben, als umgekehrt die geschichtliche überlieferung nach der angenommenen chronologie der denkmäler sich zurechtzulegen». Enhver vil vist indrømme, at disse Ord tagne i al Almindelighed udtaler en just ikke ny, men derfor ikke mindre gylden Sandhed. Anvendte paa det specielle Tilfælde, hvorpaa Prof. M. tænker, synes de mig derimod at indeholde en blodig Ironi, og de vil med Styrke kunne vendes netop mod hans egen Fremstilling. Hvorledes forholder det sig nemlig med den «angenommene chronologie der denkmäler», som Prof. M. her tænker paa?

Situationen var jo denne: För 1887 havde vi kun Vedelsspang-Stenen i Louisenlund at holde os til; men over for dette Mindesmærkes Alder stod de ældre Runologer saa hjælpeløse, at baade Rafn og Thorsen mente, at det kunde henføres til Begyndelsen af det 9de Aarh. For de ejendommelige Sprog- og Runeformer i Indskriften havde ingen af dem Öje. I Mod-

sætning hertil udtalte jeg, længe før end jeg havde eller kunde have nogen Anelse om, at de Navne, der findes i Indskriften, tilhører historisk bekendte Personer, dels at Vedelspang-Stenen maatte henføres til Midten af det 10de Aarh., dels at Indskriftens hele Karakter viste bort fra Danmark, men havde bestemt Tilknytning til en Række samtidige svenske Runemindesmærker. Da fandtes 1887 den nye Vedelspang-Sten, som efter min Mening ikke blot beviste, at den tidligere kendte Sten, saaledes som jeg havde formodet, tilhørte Midten af det 10de Aarh., men ogsaa paa fyldestgørende Maade løste Spørgsmaalet om denne Stens Forhold til samtidige svenske Runestene, idet Indskriften netop var ristet af en svensk Mand. Dette — tror jeg uden Ubeskedenhed at turde sige — maa vel kaldes en Triumf for Sprogforskningen af den Art, som det kun sjældnen falder i vor Lod at fejre. Ikke har jeg da i mindste Maade bygget min Theori paa andet end rent objektive Grunde. At de historiske Kendsgærninger langt senere paa overraskende Maade bekræftede mine Antagelser baade med Hensyn til Mindesmærkets Alder og dets Nationalitet, har naturligvis kun kunnet glæde mig. Og jeg har ikke i den Anledning behøvet, som Prof. M. siger, «at lægge den historiske Overlevering til rette efter Mindesmærkernes formodede Kronologi». Tvært imod maa jeg vende dette Vaaben mod min Kritiker og sige, at det netop er ham, som til Fordel for en selvlavet Historie (efter Prof. M.s Udtryk «die richtiger gedeutete geschichtliche überlieferung») vil øve Vold mod Monumenterne (efter Prof. M.s Udtryk «die angenommene chronologie der denkmäler ein wenig verschieben»). Men herimod nedlægger Monumenternes Sprog og Skrift deres suveræne Veto, og Prof. M. tager fuldstændig fejl, naar han (S. 32) udtaler: «ich bin überzeugt, dass W. selbst, wenn er meine historische darlegung in der hauptsache sollte acceptieren können, in den runen- und sprachformen der beiden denkmäler nichts finden wird, das die ansetzung derselben bald nach 915

oder um 920 verböte». Altsaa: det Mindesmærke, som jeg har henført til 950, skulde jeg lige saa let kunne sætte til 915! Nej, var der ikke mere Hold i de Tidsbestemmelser, jeg har forsøgt at fastsætte for vore Runeindskrifter, og hvorpaa det Værk, som jeg i Løbet af de sidste 20 Aar har ofret mit bedste Arbejde, for en stor Del hviler, vilde jeg for længst have opgivet det hele. De Beviser, som Prof. M. anfører for, at Vedelspang-Stenene lige saa godt kan sættes til Aar 915 som til Aar 950, er imidlertid byggede paa en lang Række Fejl, Misforstaaelser og overilede Slutninger, hvad jeg nu skal gaa over til at paavise i det enkelte.

Først en almindelig Bemærkning. Naar jeg har forsøgt at ordne Runemindesmærkerne fra de ældste Tider til Aar 1000 kronologisk, kan Tidsbestemmelserne, som Prof. M. rigtig bemærker (S. 31), ifølge Sagens Natur kun være relative. Dette har jeg selv stærkt fremhævet, og jeg har selvfølgelig netop af denne Grund valgt runde Tal. Men mine runde Tal er ikke at forstaa saaledes, at f. Ex. det Mindesmærke, som jeg har henført til Midten af et Aarhundrede, lige saa godt kan tilhøre Begyndelsen af Aarhundredet. De Mindesmærker, jeg har valgt som Exempler, er nemlig typiske, idet deres Rune- og Sprogformer indeholder saa mange Momenter til Bestemmelse af Tiden, at der ved dem ikke kan være Tale om at bevæge sig inden for saa vide Grænser, som Prof. M. ønsker. Derimod kan der være andre Mindesmærker, hvor de faste Holdepunkter svigter, og hvor det følgelig er langt vanskeligere, undertiden umuligt at fastsætte sikre Grænser. For at blive ved det 10de Aarh., som jo særlig interesserer os i Anledning af det her behandlede Spørgsmaal, og som ogsaa af den Grund er af særlig Vigtighed for mig, fordi det største Antal af vore Runemindesmærker — deriblandt næsten alle de betydeligste og mærkeligste — tilhører dette Aarhundrede, har jeg altsaa troet mig istand til at kunne fastsætte følgende Kronologi:

- c. 900 Tryggevælde-, Glavendrup- og Rønninge-Stenen;
- c. 930 mindre Jællinge-Sten;
- c. 950 Vedelspang-Stenene;
- c. 980 større Jællinge-Sten;
- c. 1000 Danevirke- og Hedeby-Stenen.

At jeg længe før end det var mig klart, hvilken historisk Begivenhed der sigtedes til paa Danevirke- og Hedeby-Stenen, henførte disse Stene til omtr. Aar 1000, og at jeg nu med de historiske Kendsgærninger for Öje i Steden for «omtr. 1000» tror at kunne sætte 996, synes mig kun at tale til Fordel for mine runde Tal.

Med Hensyn til den mindre Jællinge-Sten, hvor ikke blot Rune- og Sprogformer, men særlig de historiske Kendsgærninger hjælper os til at fastsætte Tiden, har jeg altid været i Tvivl om, hvor vidt jeg skulde vælge c. 930 eller c. 940; ét af disse Tal maatte jeg nemlig vælge, naar jeg vilde holde mig til runde Tal; men mest tilbøjelig var jeg egenlig til at sætte 935. Paa dette Punkt er jeg altsaa fuldstændig enig med Prof. M. (S. 32 Not. 1), hvad der ogsaa tydelig fremgaar af Ytringerne i min Afhandling S. 55: «Rækken af vore historiske Runemindesmærker begynder med Gorms Mindesten efter Tyre og afsluttes netop Aar 1000 med den store Aarhus-Sten. De falder saaledes alle i det korte Tidsrum af 60–70 Aar»; «60–70 Aar» fra 1000 er jo netop 935.

Men nu Vedelspang-Stenen, hvor Historien fra først af ikke ydede noget Holdepunkt, hvor altsaa kun Rune- og Sprogformer maatte afgøre Spørgsmaalet om Tiden? Med alle vore Runemindesmærker in mente, som jeg for største Delen kendte af Selvsyn, da jeg første Gang (1879) undersøgte denne Sten, var det mig ved første Öjekast klart, at den tilhørte det 10de Aarh. Spørgsmaalet blev altsaa, om Tidspunktet inden for Aarhundredet nærmere lod sig bestemme. Ved da efterhaanden i Tanken at sammenstille alle de mig bekendte Mindesmærker fra Aarhundredet med denne Indskrift, var der et enkelt For-

hold, som strax slog mig, og som afgørende henviste Vedelspang-Stenen til Aarhundredets sidste Halvdel, nemlig Brugen af Runen a i Ordet aft . Rigtignok siger Prof. M. (S. 32): «wann eine solche schreibung möglich gewesen ist und wann nicht, können wir gar nicht a priori wissen». Nej, dette kan vi ganske vist ikke vide a priori; men Runologien er heldigvis ikke nogen apriorisk, men i allerhøjeste Grad en Erfaringsvidenskab. Og naar jeg derfor ligesom ved Undersøgelsen 1879 i Aften paa ny i Tanken lader hele Rækken af Runeindskrifter fra det 10de Aarh. drage forbi mig, saa har ikke et eneste af alle de mange Mindesmærker, der med Sikkerhed kan henføres til Tiden mellem 900—950, a for a i dette eller lignende Tilfælde. Derimod viser denne Sammenblanding af de to Runetegn sig jævnlig paa Mindesmærkerne fra sidste Halvdel af Aarhundredet. Særlig ét af disse Mindesmærker viser en paafaldende Overensstemmelse med Vedelspang-Stenen, nemlig den laalandske Skovlænge-Sten, som jeg netop havde undersøgt faa Dage, før end jeg i Sommeren 1879 rejste til Slesvig. Nu siger Prof. M. rigtignok (S. 32 Not. 3): «unser a in aft hat nichts gemein mit dem a für a in aftir auf dem weit späteren Skovlänger stein (Worm Monumenta Danica s. 263) mit punctierten k -runen und monophthongierung rispi stin , mit welchem W. es noch in seiner Runenschrift s. 320 zusammenstellte». For Prof. M.s egen Skyld vilde jeg ønske, at han ikke havde skrevet denne Note; ti det gaar dog ikke an i vore Dage at anføre Worm som Kilde for Runeindskrifter; dertil er denne Kilde alt for plumret. Prof. M. vil sikkert faa et helt andet Indtryk af Skovlænge-Stenens Indskrift, naar han kaster et Blik paa den Tegning af Stenen, som er udført til mit Runeværk, og som jeg herved har den Ære at fremlægge i Selskabet. Det vil ses, at de punkterede Runer kun findes paa Worms Tegning og i hans Text, men ikke paa Stenen selv, og at Worm desuden har andre betydelige Fejl. Der er ikke ringeste Tvivl om, at Skovlænge-Stenen tilhører sidste Halvdel af det 10de

Aarh., og det er ikke blot i «Die Runenschrift» S. 320, at jeg har sammenstillet dens aftir med Vedelspang-Stenens aft. Det samme har jeg gjort S. 23 i Afhandlingen om Sønderjyllands historiske Runemindesmærker, og det gör jeg ogsaa i Aften, og jeg ikke blot sammenstiller de to Mindesmærker, men jeg finder, at Overensstemmelsen mellem dem er slaaende, idet Skovlænge-Stenen rigtig har a i Navnet astarpr, hvormed Indskriften begynder, men urigtig i aftir, Vedelspang-Stenen ligeledes rigtig har a i Navnet asfripr, hvormed dens Indskrift begynder, samt i Forholdsordet a, men urigtig i aft. I alle andre Tilfælde bruger bægge Stene korrekt Runen a. Havde jeg altsaa fæstet Blikket alene paa denne Enkelthed, maatte jeg utvivlsomt sætte Vedelspang-Stenen til sidste Halvdel af det 10de Aarh., og hermed vilde Formen paun for ældre pau stemme godt, en Form, som dog var mig ganske ubekendt fra danske Runestene, hvorimod den oftere forekommer i svenske Indskrifter, men rigtignok fra en senere Tid. Medens saaledes baade a i aft og paun hver for sig kunde indeholde en gyldig Grund til at sætte Vedelspang-Stenen endogsaa langt ned i sidste Halvdel af Aarhundredet, talte Indskriftens hele Karakter og dens Runeformer afgjort herimod. De sidste frembød desuden Ejendommeligheder, som ellers var ukendte i danske Indskrifter, men som strax viste mig Sammenhæng med en Række mærkelige svenske Mindesmærker. Alle disse Forhold betragtede under ét gjorde mig det snart klart, at Vedelspang-Stenens Tid med et rundt Tal maatte sættes til c. 950, skönt den saaledes blev det ældste hidtil kendte Runemindesmærke med a for a og med Formen paun for pau (= pausi). At a netop kunde tænkes brugt i aft tidligere end i andre Ord, har jeg søgt nærmere at paavise i min Afhandling S. 23.

De Betragtninger, som havde ledet mig til at fastsætte denne Tidsbestemmelse, bekræftedes i alle Henseender ved den 1887 fundne Vedelspang-Sten, der ligesom den ældre havde

aft for aft ved Siden af asfripr. Den nye Sten bragte tillige efter min Mening de fuldgyldige historiske Beviser for Rigtigheden af min Tidsbestemmelse. At den nyfundne Sten med sin — i Modsætning til den ældre — fuldstændig danske Indskrift netop paa Grund af a i aft umulig kan sættes længer tilbage i Tiden end til Aar 950, er for mig ganske utvivlsomt, og jeg tilføjer: var Tidsbestemmelsen for alle vore Runeindskrifter saa sikker som for Vedelspang-Stenene, vilde der kun være faa og smaa Vanskeligheder at overvinde ved deres kronologiske Ordning.

Men Prof. M. anfører endnu et Sandsynlighedsbevis for Vedelspang-Stenenes højere Alder. Han siger nemlig (S. 31 f.): «auf dem . . . kleineren Jællinger stein . . . steht statt des *kubl þausi* des Glavendrupur und unseres zweiten Wedelspanger steins bereits mit monophthongierung *kubl þusi*. ich sehe daher keinen grund, den Wedelspanger stein; wie W. es tut, 15—20 jahre nach dem kleineren Jællinger stein zu setzen und nicht vielmehr umgekehrt ebenso viele jahre vor demselben.» Denne Udtalelse afgiver et slaaende Bevis paa, hvilke Fejltagelser man udsætter sig for, naar man i Steden for at rette Blikket paa Helheden fortaber sig i Betragtning af en Enkelthed. Efter Prof M.s Maade at slutte paa kunde man med langt større Ret opstille følgende Sætning: «paa den større Jællinge-Sten staar ligesom paa Vedelspang-Stenen *kubl þausi*, og bægge Stene bruger urigtig a for a. Jeg ser derfor ingen Grund til med Wimmer at sætte Vedelspang-Stenen 30 Aar før den større Jællinge-Sten og ikke snarere samtidig med eller endogsaa nogle Aar efter denne.» Baade Prof. M.s egen og min efter hans Formel dannede Slutning er imidlertid lige falske. Det er Monumentets Helhed og ikke en Enkelthed, hvorpaa det kommer an ved Bedømmelsen, og Enkeltheden maa altid ses i Lys af og i Sammenhæng med Helheden. For en overfladisk Betragtning ser det unægtelig ret slaaende ud, naar Prof. M. uden videre Betænkelse anfører den mindre Jællinge-Stens

þusi «med Enkeltlyd» lige over for Glavendrup- og Vedelspang-Stenens þausi «med Tvelyd»; men Beviset taber rigtignok sin hele Betydning, naar vi husker, at den større Jællinge-Sten atter har þausi. Hele denne Sag er nu i sig selv saare simpel; men det er ganske vist lykkedes Prof. M. ved sin Fremstilling at forvirre den i høj Grad. Den rette Forklaring har jeg allerede antydet i «Die Runenschrift» S. 324 f., hvor jeg udtaler, at Skrivemaaden med n for ældre au i Reglen viser, at den gamle Tvelyd (*âu*) er bleven Enkeltlyd (*é*); men, tilføjer jeg, «man maa dog snarest antage, at Tvelyden endnu er bevaret i þusi paa den mindre Jællinge-Sten ligesom i þausi paa Gunderup- og Skivum-Stenen (to jyske Stene fra Begyndelsen af det 10de Aarh.), hvorimod þausi paa den større Jællinge-Sten omvendt snarest har lydt *þósi*». Ganske som Danevirke- og Hedeby-Stenen skriver *taupr* = *dódr* med Bevarelse af den gamle Retskrivning, hvor andre samtidige Indskrifter bruger *tupr*, saaledes har den større Jællinge-Sten bevaret den gamle Skrivemaade þausi i samme Betydning som andre samtidige Indskrifter þusi σ : *þósi*. Derimod ansér jeg omvendt den mindre Jællinge-Stens þusi for at betegne *þáusi*, da Tvelyden uden Tvivl endnu var tilstede, dengang Jællinge-Stenens Indskrift blev ristet. Prof. M. vil naturligvis erklære dette for en urimelig Antagelse og spørge mig, hvad der da kunde bevæge den gamle Runerister til at hugge u, naar han mente au. Jeg skal herpaa svare, at det for at kunne dømme rigtig om en Form i en Indskrift ikke altid er nok at vide, hvad der staar i Indskriften; men det er i mangfoldige Tilfælde lige saa vigtigt at vide, hvorledes vedkommende Form er indhugget. Naar jeg nu fremlægger den til mit Runeværk udførte Tegning af den mindre Jællinge-Sten, vil mange af Tilhørerne sikkert strax uden min Forklaring forstaa, hvorfor Runeristeren her har hugget þusi for þausi — ganske simpelt af den Grund, at der ikke var Plads til þausi, naar Runerne ikke skulde stilles alt for tæt ved hinanden, og hele

dette Ord skulde selvfølgelig staa i Slutningen af 2den Linje. Maaden, hvorpaa þusi er indhugget, viser mig ogsaa tydelig, at Runeristeren fra først af har haft til Hensigt at hugge og har beregnet Plads til þausi; men da han havde hugget þ, saa han, at han ikke vilde faa Plads til mere end 3 Runer og det følgende Skilletegn. Pladsen var dog temmelig rigelig, og Afstanden mellem Runerne blev derfor lidt større end oprindelig paatænkt. At a af Hensyn til Pladsen blev udeladt i det velbekendte þausi, kunde ikke forvirre Læseren, for hvem Ordet naturligvis strax var klart, og lignende Udeladelser af samme Grund findes ofte i Runeindskrifterne. Jeg minder blot om Bække-Stenens kubþsi = kub(l) þ(u)si i Slutningen af første og mþusin = m(u)þu(r) sin(a) i Slutningen af anden Linje. Netop þsi = þ(u)si er jo meget oplysende for Jællinge-Stenens þusi = þ(a)usi. Skönt jeg saaledes ikke nærer nogen Tvivl om, at den mindre Jællinge-Stens þusi betyder *þåusi* og den større Jællinge-Stens þausi *þósi*, lader der sig naturligvis ikke føre noget stringent Bevis herfor. Men Prof. M.s Benyttelse af den mindre Jællinge-Stens þusi er i ethvert Tilfælde uberettiget. Hvis dette þusi nemlig, som Prof. M. overilet forudsætter, betyder *þósi*, følger det af sig selv, at ikke blot den større Jællinge-Stens, men ogsaa Vedelspang-Stenens þausi maa have samme Betydning. Har jeg derimod Ret i at opfatte den mindre Jællinge-Stens þusi = *þåusi* og den størres þausi = *þósi*, maa det henstilles som tvivlsomt, om Vedelspang-Stenens þausi har enkelt Lyd eller Tvelyd.

I Anledning af Runemindesmærkernes Kronologi omtaler Prof. M. endnu Forholdet mellem Tryggevalde-, Glavendrup- og Rönninge-Stenen, som jeg alle sætter til c. 900, paa den ene Side og Vedelspang-Stenene paa den anden Side og fremsætter ganske i Almindelighed den Paastand, at Vedelspang-Stenene kan være noget yngre end de først nævnte, men at disse ogsaa meget godt kan være samtidige med Vedelspang-Stenene. Det følger af sig selv, at jeg, efter hvad jeg forhen har ud-

viklet, paa det bestemteste maa modsige dette. Tryggevælde-, Glavendrup-, Rønninge-Stenen og hele den Gruppe danske Stene, der tilhører Tiden mellem 900—935 (mindre Jællinge-Sten), har deres karakteristiske Kendetegn, hvorved de adskiller sig fra alle Mindesmærker, der falder mellem 950 (Vedelspang-Stenene) — 980 (større Jællinge-Sten). Et ganske andet Spørgsmaal, som ikke har mindste Betydning for den Sag, vi her undersøger, og som jeg derfor ikke skal dvæle nærmere ved, er det, om Tryggevælde- eller Glavendrup-Stenen er ældst, og hvilken Aldersforskel der maa tænkes mellem dem, naar bægge, som jeg har formodet, er rejste af samme Kvinde efter hendes to Mænd. At Tryggevælde- og Glavendrup-Stenens Ragnhild er samme Person, kan jo dog aldrig blive andet end en Formodning, og selv om det kan være smigrende for mig, at Prof. M. behandler min Formodning som sikker Kendsgerning, er det tryggest, hvor Talen er om ganske ubekendte Personer i Runeindskrifterne, altid omhyggelig at holde Formodning og Kendsgerning ude fra hinanden. Selv om jeg nu har Ret i at ansé Tryggevælde- og Glavendrup-Stenens Ragnhild for samme Person, kan det kun gennem en ny Formodning godtgøres, at hun ogsaa har været gift to Gange. Sikkert er det kun, at hun har været gift med Gunnulv, som hun paa Tryggevælde-Stenen kalder «sin Mand». Men Glavendrup-Stenens Indskrift: «Ragnhild satte denne Sten efter Alle Sålvegode ... Alles Sønner gjorde denne Høj efter deres Fader og hans Kone efter sin Mand» siger jo ikke udtrykkelig hverken at Ragnhild er Alles Kone, eller at Alles Sønner ogsaa er Ragnhilds Sønner. Bægge Dele ansér jeg dog for højst sandsynligt. Derimod er det kun Prof. M., ikke Glavendrup-Stenens Indskrift, der gör Ragnhild til «Moder til voxne Sønner». Hvis Ragnhild er Alles Hustru og hans Sønners Moder, afgiver Indskriftens hele Form efter min Mening tvært imod et sikkert Bevis for, at Sønnerne endnu var smaa og umyndige, da Stenen rejstes. Det kan meget godt have været to Sønner paa f. Ex. to til tre

Aar. Men saa falder rigtignok ogsaa Prof. M.s Bevis for, at der maa ligge mindst 20 Aar mellem Tryggevælde- og Glavendrup-Stenen.

Jeg har hermed prøvet alle de Beviser, som Prof. M. har anført til Støtte for, at Vedelspang-Stenene lige saa godt kan henføres til Begyndelsen som til Midten af det 10de Aarh., og jeg haaber, at det er lykkedes mig at paavise Uholdbarheden af dem alle. I og for sig kunde det jo synes at være en Sag af temmelig underordnet Betydning. Som jeg fremhævede i Begyndelsen af mit Foredrag, er dette Spørgsmaals Besvarelse dog af overordenlig Vigtighed for mig. Saa fremt Prof. M. nemlig havde Ret i sine Betragtninger, vilde der være tilføjet hele den videnskabelige Methode, hvorpaa jeg har bygget Ordningen og Behandlingen af Mindesmærkerne i mit Runeværk, et Grundstød, som vilde bringe den hele Bygning til at vakle. At Prof. M.s Angreb ikke har formaaet dette, trøster jeg mig til at have godtgjort.

Jeg skal da til Slutning endnu kun med et Par Ord søge saa kort og klart som muligt at fastslaa Resultaterne af de Bemærkninger, som Prof. M.s Anmeldelse har fremkaldt fra min Side. I Modsætning til Prof. M.s Overbevisning, «dass W. selbst, wenn er meine historische darlegung in der hauptsache sollte acceptieren können, in den runen- und sprachformen der beiden denkmäler nichts finden wird, das die ansetzung derselben bald nach 915 oder um 920 verböte», har jeg altsaa vist, at Rune- og Sprogformer ikke paa nogen Maade tilsteder at henføre Vedelspang-Stenene til den Tid, som Prof. M. ønsker. Hvis Prof. M. derfor havde Ret i sin historiske Udvikling, var der for mig kun én Udvej, som jeg ikke vilde betænke mig paa at vælge. Jeg maatte sige: da Runesteneses Gnupa umulig kan være Prof. M.s Gnupá I (=: Adams Chnob), maa han altsaa være Prof. M.s Gnupa II (=: Widukinds Chnuba, Sagaens Gnúpa). Men Steneses Vidnesbyrd vilde nødvendigvis kræve, at vi efter Gnupa II ogsaa maatte indsætte en Sigtrygg II,

ligesom Sigtrygg I fulgte efter Gnupa I. Jeg véd ikke, om Prof. M. tør vove denne historiske Kombination. For mig er dens indre Usandsynlighed saa aabenbar, at der maatte kræves de vægtigste Grunde, for at jeg skulde kunne ansé den for mulig. Da jeg imidlertid lige saa lidt kan slutte mig til Prof. M.s historiske som til hans runologiske og sproglige Udviklinger, kommer jeg heldigvis ikke i Forlegenhed hverken med to Gnupaer eller med to Sigtrygger. Der er efter min Overbevisning intet andet Valg end snarest muligt atter at opgive Gnupa II og nøjes med Gnupa I og eneste.
